

W dniach 17-20 maja 2002 roku delegacja naszego Stowarzyszenia wzięła udział w konferencji poświęconej życiu i twórczości Juliana Ursyn Niemcewicza. Poniżej prezentujemy jeden z referatów wygłoszonych w czasie konferencji.

Warszawa, czerwiec 2002 r.

Tomasz Rudzki

(Archiwum Polskiej Akademii Nauk)

Wydarzenia kulturalne związane z postacią Juliana Ursyn Niemcewicza

Archiwum Polskiej Akademii Nauk uczestniczyło w ostatnich latach w kilku wydarzeniach kulturalnych związanych z postacią wielkiego Polaka – Juliana Ursyn Niemcewicza.

Siedziba Polskiej Akademii Nauk mieści się w Pałacu Staszica w Warszawie. Gmach ten był niegdyś domem Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Julian Ursyn Niemcewicz był trzecim i ostatnim prezesem TPN (prezes Działu Nauk w latach 1821-1827, prezes TPN w latach 1827-1831) oraz jednym z fundatorów, obok Stanisława Staszica, tego pięknego budynku. Dofinansował on budowę Pałacu z pieniędzy uzyskanych ze sprzedaży *Śpiewów historycznych* – najpoczytniejszej książki pierwszej połowy XIX w. Pałac Staszica stanowi obecnie wspólną siedzibę Polskiej Akademii Nauk i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego – instytucji, które są bezpośrednimi kontynuatorami idei i tradycji TPN, gdyż rozwijają, popierają i propagują badania naukowe we wszystkich dziedzinach wiedzy.

Pierwsze posiedzenie Towarzystwa Przyjaciół Nauk odbyło się 23 listopada 1800 roku. W 2000 r. minęła dwusetna rocznica powstania TPN, którego głównym celem było słuzenie nauką i pracą polskim interesom narodowym oraz rozwojowi politycznemu, gospodarczemu i kulturalnemu kraju, krzewienie idei patriotyzmu, zachowanie i umacnianie świadomości narodowej i ducha polskości.

Archiwum Polskiej Akademii Nauk, Archiwum Główne Akt Dawnych, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie oraz Studenckie Koło Naukowe Historyków Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, pragnąc złożyć hołd dziełu TPN, zorganizowały wystawę pt. *<...którzy nauki, cnotę, Ojczyznę kochają> – znani i nieznanie członkowie Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk*. Wystawa była prezentowana od 23 listopada 2000 r. do 1 lutego 2001 r. Ce-

lem wystawy oraz imprez jej towarzyszących było przypomnienie sylwetek członków TPN i ich dorobku naukowego, a wśród nich – oczywiście – sylwetki Juliana Ursyn Niemcewicza.

Intencją organizatorów było wpojenie wszystkim zwiedzającym, a szczególnie dzieciom i młodzieży, że idee i tradycje Towarzystwa, skupiającego w swych szeregach krzewicieli ducha polskości w czasach, gdy naszego kraju nie było na mapach świata, są ze wszech miar godne przypomnienia, popularyzacji i naśladowania. TPN powstało przecież wtedy, gdy nasza zniewolona ojczyzna była pod zaborami, a język polski – jako język nauki, kultury i polityki, dotychczas liczący się w Europie i świecie – był, jak się wówczas wydawało, skazany na wygaśnięcie. Członkowie Towarzystwa, którzy pisali swoje rozprawy w języku polskim, udowodnili, że Polska, mimo chwilowego załamania, nadal istnieje i stanowi trwałe, nierozzerwalne i bardzo ważne ogniwo w życiu umysłowym Europy. Członkowie Towarzystwa przypominali wcześniejsze osiągnięcia wielkich Polaków, pisali o okresie świetności naszego kraju, prostowali błędne, niesprawiedliwe i krzywdzące opinie i plotki o Polsce i Polakach, przekazywali życiorysy i informacje o swych wybitnych rodakach do ówczesnych encyklopedii i słowników biograficznych.

Członkowie Towarzystwa byli prekursorami idei integracji europejskiej: wielu z nich działało w zagranicznych towarzystwach naukowych, z drugiej zaś strony często przyjmowali do swego grona wybitnych uczonych, pisarzy, artystów i polityków zagranicznych w myśl zasady, iż *Towarzystwo Królewskie [...] gdziekolwiek ujrzy naukę, zasługę i szlachetne uczucie, wszędzie im hołd szacunku oddaje*.

Wystawa – eksponowana w sali Towarzystwa Naukowego Warszawskiego – liczyła 285 obiektów. Oparta została na zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum PAN, Biblioteki Narodowej, Biblioteki Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego, Muzeum Narodowego, Muzeum Techniki i Muzeum Wojska Polskiego. Na wystawie zaprezentowano również dokumenty i materiały bezpośrednio związane z postacią Juliana Ursyn Niemcewicza, m.in.: *Raport o przedmowie do Śpiewów historycznych*, ekslibris J. U. Niemcewicza, fragment korespondencji J. U. Niemcewicza (listy do nieznanego adresata) z 1828 r. i bez daty, *Śpiewy historyczne* J. U. Niemcewicza wydane w Warszawie w 1806, portret J. U. Niemcewicza autorstwa A. Stankiewicza, medalion z popiersiem J. U. Niemcewicza z 1833 r.

Organizatorzy wystawy przygotowali bogaty program edukacyjny dla uczniów szkół warszawskich. W ramach obchodów ogłoszono konkursy dla dzieci i młodzieży, m.in. konkurs historyczny dla uczniów szkół warszawskich pt. *Któż wie, co warte me siewy? Który z członków Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk mógłby być wzorem do naśladowania dla współczesnej młodzieży?* oraz konkurs rysunkowy *Życie i twórczość Juliana Ursyn Niemcewicza*. Uroczystość wręczenia dyplomów i nagród, zorganizowana przez Archiwum Polskiej Akademii Nauk oraz Radę Krajową Regionalnych Towarzystw Kultury, odbyła się w Muzeum Niepodległości w Warszawie. W konkursie historycznym wyróżnienia otrzymały uczennice Gimnazjum nr 49 za oryginalną formę pracy o Julianie Ursyn Niemcewiczu. W konkursie rysunkowym pierwsze miejsca zajęły uczennice i uczeń Gimnazjum nr 4: 1 nagroda – za próbę odtworzenia wyglądu pałacyku Niemcewicza z pierwszej połowy XIX w. (makieta), 2 – za uchwycenie charakterystycznych rysów postaci Niemcewicza, 3 – za oddanie współczesnego wyglądu pałacu Niemcewicza, w którym mieści się obecnie Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego; wyróżnienia otrzymały dzieci za uchwycenie charakterystycznych rysów postaci żony Niemcewicza – Susan Kean – oraz za próbę odtworzenia wyglądu fragmentu Warszawy z czasów Niemcewicza. Zwycięzcy konkursów otrzymali dyplomy oraz nagrody w postaci książek oraz przyborów do rysowania. Instytut Lotnictwa w Warszawie zorganizował dla nich przelot poduszkowcem.

W związku z programem edukacyjnym poświęconym Towarzystwu i jego członkom pracownicy APAN przeprowadzili 75 lekcji muzealnych na 25 tematów dla 20 szkół (w zajęciach uczestniczyło około 2000 uczniów). Lekcje poświęcone były wybitnym członkom Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Dużą popularnością wśród uczniów warszawskich szkół cieszyły się lekcje: *Prezisi Towarzystwa Przyjaciół Nauk – Jan Chrzyciel Albertrandi, Stanisław Staszic, Julian Ursyn Niemcewicz oraz Julian Ursyn Niemcewicz – Człowiek-Polska*.

Zorganizowano również imprezy artystyczne (przedstawienie teatralne, poranek z bajkami) oraz koncerty: muzyki poważnej, polskich polonezów, koled i pastorałek oraz koncert pieśni do *Śpiewów historycznych* Juliana Ursyn Niemcewicza z muzyką Karola Kurpińskiego (*Bolesław Krzywousty, Król Aleksander, Zygmunt August, Stefan Czarniecki, Michał Korybut*). Koncert odbył się w Sali Balowej Archiwum Głównego Akt Dawnych. Wystąpiła Młodzieżowa Orkiestra Kameralna *Divertimento* Państwowej Szkoły

Muzycznej I st. im. Karola Kurpińskiego pod dyrekcją Elżbiety Ostrowskiej. Na zakończenie obchodów 200. rocznicy powstania Towarzystwa Przyjaciół Nauk Rada Krajowa Regionalnych Towarzystw Kultury zorganizowała 21 maja 2001 r. (160. rocznica śmierci Juliana Ursyn Niemcewicza) konferencję naukową w Neplach nad Bugiem, na której przedstawicielka Archiwum Polskiej Akademii Nauk, dr Joanna Arvaniti, wygłosiła referat *Życie i twórczość Juliana Ursyn Niemcewicza*.

Neple to rodzinna posiadłość Niemcewiczów. Dziadek Juliana, Aleksander, zapisał ją swojemu młodszemu synowi, Franciszkowi, sędziemu brzeskiemu. Źródła wskazują, że w Neplach bywał Niemcewicz często w dzieciństwie na obiadach rodzinnych, nocował tam, gdy wraz z ojcemjechał w roku 1770 do Szkoły Rycerskiej do Warszawy, oraz później: w latach 1802, 1803, 1809, 1811, 1818. Z natchnienia tym przepięknym miejscem powstało wiele wspaniałych utworów (m.in. tu właśnie stworzył Julian obszernie fragmenty *Pamiętników czasów moich*).

Postać Juliana Ursyn Niemcewicza jest też bardzo droga warszawiakom, a szczególnie mieszkańcom gminy Ursynów. Gmina ta bowiem zawdzięcza Niemcewiczowi swoją nazwę. Archiwum Polskiej Akademii Nauk i gmina Ursynów pragną we wrześniu 2002 r. zorganizować wspólną wystawę poświęconą sylwetce trzeciego prezesa Towarzystwa Przyjaciół Nauk – Juliana Ursyn Niemcewicza. W roku 1822 Niemcewicz za pieniądze uzyskane m.in. ze sprzedaży swoich książek kupił za 30 tys. zł od Ignacego Kochanowskiego (poprzednimi właścicielami byli Potoccy) niewielką podwarszawską miejscowość Rozkosz (10 ha), której nadał nazwę Ursynów. Oczarowany i zachwycony, poświęcił temu pięknemu miejscu poemat *Dumania w Ursynowie*. W latach 1822–1831 prowadził też *Dziennik czynności moich w Ursynowie*, w którym zapisywał uwagi na temat fauny i flory ursynowskiej, stanów pogody, problemów związanych z prowadzeniem gospodarstwa oraz podejmowaniem gości w ukochanej *zagrodzie*. *Dziennik* stanowi do dziś bogate źródło wiedzy o tym pięknym miejscu, odwiedzających je osobach oraz właścicielu uroczej *zagrody*.

W roku 2002, w październiku, przypada 180. rocznica zakupu Ursynowa przez Juliana Ursyn Niemcewicza i nadania mu obecnej nazwy przez nowego właściciela.

APAN posiada szereg dokumentów, zdjęć i rycin związanych z założycielem Ursynowa oraz książek autorstwa Niemcewicza. Ekspozycji będzie towarzyszyć: konferencja naukowa poświęcona prezesowi TPN i jego posia-

dłości, program edukacyjny dla dzieci i młodzieży oraz konkursy (literacki i rysunkowy) na temat Ursynowa i jego właściciela. Wystawa będzie miała charakter przenośny (plansze formatu 200x95 cm umożliwiające wielokrotną prezentację). Pragnęlibyśmy zademonstrować nasze eksponaty w Sali Kryształowej Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego oraz w Pałacu Staszica.

Archiwum Polskiej Akademii Nauk chciałoby również wydać drukiem materiały związane z ekspozycją i towarzyszącymi jej imprezami.

Osoba tego wielkiego Polaka jest wyjątkowo droga młodym ludziom, gdyż stary Ursyn, jak go często nazywano, bardzo kochał dzieci. Niemcewicz miał świetny kontakt z dziećmi i młodzieżą. Wiemy np. o jego serdecznych i bliskich stosunkach z pasierbem Piotrem, którego uczył geografii, łaciny i francuskiego, a potem z jego córką Julią, z którą do końca łączyły go serdeczne więzi, oraz z chrześnicą Marysią, córką Adama Mickiewicza, którą bardzo kochał, rozpieszczał i obsypywał prezentami. U schyłku życia, kiedy po upadku powstania listopadowego Niemcewicz przebywał za granicą, w Londynie i w Paryżu, bardzo sobie cenił spotkania z polskimi dziećmi; bywał na koncertach, wystawach, zbierał ich prace poświęcone Ojczyźnie, rozczulał ich polskimi strojami narodowymi. Nauczyciele i uczniowie Szkoły Podstawowej w Neplach wybrali więc sobie na duchowego opiekuna Juliana Ursyn Niemcewicza. W pięknej uroczystości nadania Szkole Podstawowej w Neplach imienia Juliana Ursyn Niemcewicza (19 października 2001 r.) uczestniczyła również przedstawicielka Archiwum Polskiej Akademii Nauk, dr Joanna Arvaniti, która w imieniu wiceprezesa PAN prof. Janusza Tazbira, dyrektor APAN dr Hanny Krajewskiej oraz wszystkich pracowników Akademii zadeklarowała Szkole Podstawowej imienia Juliana Ursyn Niemcewicza w Neplach wszelką możliwą pomoc, szczególnie merytoryczną, i wyraziła nadzieję na owocną i ciekawą współpracę.

W czerwcu 2001 r. APAN gościło uczniów ze Szkoły Podstawowej w Neplach. Przekonaliśmy się, że młodzi mieszkańcy Nepli odznaczają się wielką kulturą osobistą, są grzeczni, zainteresowani prezentowanymi tematami i żądni wiedzy. Obcowanie z nimi jest ogromną przyjemnością. Jesteśmy przekonani, że Szkoła będzie sławić w kraju i na świecie imię Wielkiego Polaka, który jest symbolem tradycji Polski niepodległej i nieugiętego patriotyzmu.